

СИНОНІМІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

© Польщикова О., 2010

У статті розглянуто класифікацію синонімів в українській телекомунікаційній термінології, окреслено причини та особливості їхнього вживання.

Ключові слова: синонім, українська мова, телекомунікаційна термінологія.

In the article classification of synonyms in Ukrainian telecommunication terminology is considered, reasons and features of their use are indicated.

Keywords: synonym, Ukrainian language, telecommunication terminology.

Поширеним типом лексико-семантичних відношень є синонімія, тобто наявність слів із близькими або тотожними значеннями, але відмінною звуковою формою [НТСУМ]. У загальнолітературній мові синонімія є позитивним явищем, що сприяє її збагаченню. Проте у фаховому спілкуванні вживання синонімів може заважати взаєморозумінню. Синонімію, що зумовлює неточність, нечіткість змісту терміна, здебільшого дослідники кваліфікують як негативну рису науково-технічної лексики. Специфіка наукового мовлення вимагає раціонального регулювання відповідної термінології, її стандартизації, гармонізації та уніфікації як на національному, так і на міжнародному рівнях. Тому цілком природною вимогою термінологічної стандартизації є усунення надлишкової синонімії [16].

Лінгвістичні розвідки засвідчили активне функціонування синонімів у різних галузевих термінологіях. Не є винятком у цьому аспекті й українська телекомунікаційна термінологія.

Загальним питанням синонімії в термінологічній лексиці присвячено публікації О. Мартиняк [9; 10]. Синонімію в українській мінералогічній термінології окреслила Н. Овчаренко [12]. Особливості синонімії сучасної морської термінології розглянуто в праці Н. Корнодудової [5]. Функціонування синонімів у складі термінології нафтогазової промисловості висвітлено в роботі С. Дорошенко [3]. Синонімію прикметників в анатомічній термінології досліджувала В. Лисенко [8]. Питанням синонімії в українській термінології цукрового виробництва присвячено працю Л. Задояної [4]. В українській телекомунікаційній термінології явище синонімії ще не було предметом ґрунтовного наукового дослідження. Отже, порушена проблема є актуальною й потребує докладного вивчення.

Метою статті є аналіз особливостей синонімії в українській телекомунікаційній термінології.

Причини появи та використання синонімів у фаховій лексиці досліджено в багатьох працях [2–4; 7; 10; 15]. В українській телекомунікаційній термінології синонімію, на нашу думку, зумовлюють такі чинники:

- 1) різноманітність способів формування структури термінів;
- 2) доцільність підбору українських відповідників до термінів іншомовного походження;
- 3) наявність у певного об'єкта номінації різних властивостей та ознак, кожна з яких може стати основою для називання;
- 4) поява нових понять або властивостей об'єктів, яка відбувається в процесі постійного розвитку галузевої науки й техніки та змушує шукати відповідні найточніші номінації та найудаліші назви;
- 5) наявні загальномовні синоніми, з яких можна дібрати терміни;
- 6) змога паралельного вживання терміна та його дефініції (дефінітивна синонімія);
- 7) прагнення уникати повторів того самого слова чи словосполучки;
- 8) називання того самого поняття різними науковими школами, ученими;
- 9) необхідність мовної економії, яка сприяє вживанню однослівних складноскорочених назв та абрєвіатур.

Телекомунікаційні терміни-синоніми широко використовують в усно-професійному мовленні, у галузевих навчальних посібниках та підручниках, наукових статтях, дисертаціях та іншій науково-технічній літературі. Проте в галузевих стандартах, законах, керівництвах, технічних описах апаратури, інструкціях щодо її експлуатації та іншій телекомунікаційній документації синоніми трапляються досить рідко.

Відомі різні ознаки розмежування синонімів у термінологічній лексиці. Класифікації синонімічних термінів порушили Т. Михайлова [11, с. 11], І. Кочан [6, с. 34], Н. Овчаренко [12, с. 11], Л. Філюк [18, с. 12]. Спираючись на дослідження зазначених лінгвістів, пропонуємо в українській телекомунікаційній термінології класифікувати синоніми за такими ознаками:

- 1) тип синонімічного відношення, тобто повнота взаємозамінності термінів;
- 2) структура термінів-синонімів;
- 3) морфологічна природа синонімічних термінів;
- 4) кількість термінів, що належать до синонімічного ряду;
- 5) етимологія термінів-синонімів.

За типом синонімічного відношення слід розрізняти абсолютні, відносні та комплексні синоніми. Перший тип становлять семантично тотожні терміни, які ще називають дублетами: *абонент* — *користувач*, *октет* — *байт*, *квитанція* — *підтвердження*, *кросова комутація* — *довготривала комутація*, *ущільнення* — *мультиплексування*. До відносних синонімів належать семантично близькі терміни, прикладами яких є: *термінал* («кінцеве обладнання мережі телекомунікацій» [14, с. 17]) і *телефон* (має вужче значення: «кінцеве обладнання телефонної мережі» [13, с. 159]), *шлях* («послідовність з'єднаних між собою вузлів зв'язку» [17, с. 24]) і *маршрут* (має уточнену дефініцію: «послідовність вузлів, через котрі проходить передане повідомлення» [1]). Комплексні синоніми об'єднують терміни перших двох типів, наприклад, лексеми *пакет* і *дейтаграма* є абсолютними синонімами, а термін *блок даних* є відносним синонімом до перших двох.

Терміни-синоніми розрізняють з погляду структури. В українській телекомунікаційній термінології виявлено паралельне вживання:

- 1) однослівних термінів: *репітер* — *повторювач*; *хаб* — *концентратор*;
- 2) однослівного терміна й словосполучки: *інтермережа* — *складена мережа*; *ретранслятор* — *ретрансляційний пункт*, *радіомережа* — *бездротова мережа*;
- 3) термінів-словосполук: *мережний адаптер* — *мережна карта*, *локальний оператор* — *місцевий оператор*;
- 4) терміна-словосполучки та його усічено-словесної форми: *електричний зв'язок* — *електрозв'язок*, *криптографічна система* — *криптосистема*, *автоматична сегментація* — *автосегментація*, *оптичне волокно* — *оптоволокно*.
- 5) терміна-словосполучки й відповідної аббревіатури: *локальна обчислювальна мережа* — *ЛОМ*, *центр комутації пакетів* — *ЦКП*, *автоматична телефонна станція* — *АТС*.

За морфологічною природою найбільш поширеними в досліджуваній термінології є іменникові синоніми: *інформація* — *дані*, *структура* — *топология*. Рідше трапляються прикметникові синоніми: *віртуальний* — *логічний*, *інтерактивний* — *діалоговий*. Виявлено незначну кількість дієслівних термінів-синонімів, наприклад, *тестувати* — *випробувати*; *корегувати* — *виправляти*.

До синонімічного ряду в українській термінології телекомунікаційної галузі може належати різна кількість компонентів:

- 1) два терміни: *роутер* — *маршрутизатор*;
- 2) три терміни: *відіслати* — *передати* — *відправити*;
- 3) чотири терміни: *адресат* — *приймач* — *споживач* — *одержувач*;
- 4) п'ять термінів: *канал* — *лінія* — *зв'язок* — *з'єднання* — *кабель*.

Телекомунікаційні терміни-синоніми доцільно розрізняти і з погляду етимології. Виявлено паралельне вживання термінів іншомовного походження: *термінал* — *хост*, *маркер* — *токен*. Досить часто можна спостерігати синонімічну пару, яку становлять термін іншомовного походження й автохтонний термін: *репітер* — *повторювач*, *термінальний* — *кінцевий*, *термінатор* — *заглушка*, *мобільний* — *рухомий*, *джиттер* — *дрижання*, *транзитний* — *проміжний (вузол)*, *сервіс* — *послуга*,

стек — набір (протоколів). Крім того, у досліджуваній фаховій лексиці паралельно вживають терміни власне українського походження: *чарунка* — *комірка*, *виклик* — *запит*, *передавання* — *доставка*, *управління* — *керування*, *безпроводовий* — *бездротовий*.

Крім синонімії багатьом галузевим термінологіям властива й варіантність, тобто формальна видозміна того самого слова (словосполуки) без порушення тотожності значень. В українській телекомунікаційній термінології виявляємо синтаксичні варіанти — словосполуки з різними можливими видами граматичного зв'язку в термінологічних словосполученнях: *потік інформації* — *інформаційний потік*, *каналне устаткування* — *устаткування каналу*, *конфігурація мережі* — *мережна конфігурація*, *комутація пакетів* — *пакетна комутація*, *маршрутна інформація* — *інформація про маршрут*.

Отже, незважаючи на небажаність термінологічної синонімії, в українській телекомунікаційній термінології виявлено вживання синонімів на рівні слів, словосполук і абrevіатур. Уважаємо, що синонімію термінів не слід трактувати лише як негативне явище. Іноді вона є доречною, бо сприяє найточнішому висловлюванню думки, униканню зайвих повторів. Наявність синонімії та варіантності є невід'ємною ознакою досліджуваної термінології та наслідком її постійного розвитку.

НТСУМ — *Новий тлумачний словник української мови: [у 3 т.] / [уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко] — К.: Аконт, 2001. — Т. 1. — 864. с.*

1. *Англо-український словник з комп'ютерної та відео-аудіотехніки (з тлумаченням). [уклад. Ю. В. Бутковський] — Чернівці: Буковина, 1991. — 230 с.* 2. *Даниленко В. П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко — М.: Наука, 1977. — 246 с.* 3. *Дорошенко С. М. Формування та розвиток української термінології нафтогазової промисловості: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / С. М. Дорошенко. — К., 2004. — 21 с.* 4. *Задоєна Л. Синонімія в сучасній українській термінології цукрового виробництва / Л. Задоєна // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». — 2008. — № 620. — С. 246–249.* 5. *Корнодудова Н. Багатозначність та синонімія у сучасній українській морській термінології / Н. Корнодудова // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. праць. — К.: Інститут української мови НАН України, 2009. — С. 135–137.* 6. *Кочан І. М. Синонімія у термінології / І. М. Кочан // Мовознавство. — 1992. — № 3. — С. 32–34.* 7. *Кузьмін Н. П. Нормативная и ненормативная специальная лексика / Н. П. Кузьмін // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. — М., 1970. — С. 68–81.* 8. *Лисенко В. Синонімічні прикметники в українській анатомічній термінології / В. Лисенко // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». — 2008. — № 620. — С. 228–232.* 9. *Мартиняк О. Синонімічні словосполучення в українській науково-технічній термінології / Мартиняк О. // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. праць. — К.: Інститут української мови НАН України, 2009. — С. 149–152.* 10. *Мартиняк О. Явище синонімії у термінологічній лексиці / О. Мартиняк // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». — 2008. — № 620. — С. 100–103.* 11. *Михайлова Т. В. Семантичні відношення в українській науково-технічній термінології: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. В. Михайлова — Х., 2002. — 20 с.* 12. *Овчаренко Н. І. Способи номінації словотворення у сучасній українській мінералогічній термінології: автореф. дис. ... канд. філолог. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. І. Овчаренко — Дніпропетровськ, 1996. — 21 с.* 13. *Олифер В. Г. Компьютерные сети. Принципы, технологии, протоколы: учебник для вузов / В. Г. Олифер, Н. А. Олифер — 3-е изд. — СПб.: Питер, 2006. — 958 с.* 14. *Пашолок П. О. Термінологія цифрових телекомунікаційних технологій: навчальний посібник / П. О. пашолок — Одеса: ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2003. — 114 с.* 15. *Пілецький В. І. Деякі лінгвістичні проблеми українського термінознавства / В. І. Пілецький // Український правопис і наукова термінологія. — Т. 9. — 1997. — С. 116–117.* 16. *Прикладне термінознавство / за ред. В.В. Дубичинського та Л.А. Васенко — Х.: НТУ «ХПИ», 2003. — 146 с.* 17. *Теория сетей связи / [Рогинский В. Н., Харкевич А. Д., Шнепс М. А. и др.; под ред. В. Н. Рогинского]. — М.: Радио и связь, 1981. — 192 с.* 18. *Філюк Л. М. Динамічні процеси у формуванні української терміносистеми інформатики: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. М. Філюк — Одеса, 2007. — 20 с.*